

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ
ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ

Τμήμα Νομικής
Τομέας Διεθνών Σπουδών
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Διεθνείς Νομικές Σπουδές
Κατεύθυνση Ευρωπαϊκού Δικαίου

Εμβάθυνση στο ουσιαστικό Δίκαιο της Ε.Ε.
Υπεύθυνη καθηγήτρια: Ρεβέκκα-Εμμανουέλα Παπαδοπούλου

ΘΕΜΑ: «Η αρχή της μη διάκρισης λόγω ιθαγένειας. Άμεση, Έμμεση κα Αντίστροφη διάκριση»

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Δοκοπούλου Λητώ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή

1. Άρθρο 18 ΣΛΕΕ: Ο γενικός κανόνας περί απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας (lex generalis)
 - i. Περιεχόμενο της αρχής και διάκρισή της από την αρχή της ισότητας
 - ii. Ορισμός
 - iii. Είδη διακρίσεων: Άμεση, Έμμεση και Αντίστροφη διάκριση
 - iv. Φορείς και Διαστολή εύρους εφαρμογής της διάταξης υπό το φως της ευρωπαϊκής ιθαγένειας – ΔΕΚ C-184/99
 - v. Θέσπιση παραγώγου δικαίου
2. Αρχή της μη διάκρισης στην ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων με έμφαση στην απαγόρευση επιβολής φορολογικών διακρίσεων
3. Αρχή της μη διάκρισης στην ελεύθερη κυκλοφορία εργαζομένων
 1. Αρχή της μη διάκρισης στην ελευθερία εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών
 2. Η αρχή της μη διάκρισης στην ελευθερία κίνησης κεφαλαίων και πληρωμών

Συμπεράσματα

Βιβλιογραφία

Εισαγωγή

Θεμέλιο του όλου κοινοτικού οικοδομήματος και της Συνθήκης αποτελεί η αρχή της ίσης μεταχείρισης ή άλλως, της μη διάκρισης, που αποτελεί άλλωστε θεμελιώδη διάταξη στα συνταγματικά κείμενα των περισσότερων κρατών του κόσμου ως έκφραση σύγχρονης μορφής κράτους δικαίου και κοινωνικής δικαιοσύνης. Στις απαρχές του κοινοτικού δικαίου, η Συνθήκη της Ρώμης (1956) απαγόρευε τις διακρίσεις μόνο προς τους εργαζόμενους τους προερχόμενους από ένα κράτος μέλος και απασχολούμενους σε ένα άλλο στο πλαίσιο της ελεύθερης κυκλοφορίας, όπως επίσης και στις διακρίσεις ως προς τις αμοιβές μεταξύ ανδρών και γυναικών – και αυτό για λόγους καθαρά ανταγωνισμού. Το ελάχιστο που κατοχυρώνει η Συνθήκη της Ρώμης εμπλουτίζεται και μεταλλάσσεται από γενική αρχή σε αξία του ευρωπαϊκού πολιτισμού, αξία που αναδύεται και από τα κειμενικά κοιτάσματα των κρατών μελών¹. Πλέον, αν και λείπει από το κείμενο της Συνθήκης μια σαφής και ρητή καταγραφή της αρχής αυτής, είναι τόσο πολυάριθμες οι διατάξεις εξειδίκευσής της στους τομείς ενδιαφέροντος της Κοινότητας, ώστε κανείς ποτέ δεν αμφισβήτησε την ύπαρξη και την ισχύ της μέσα στην κοινοτική έννομη τάξη².

Οι βασικοί άξονες της απαγόρευσης διακρίσεων όπως εμφανίζεται στις Συνθήκες και στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε είναι:

- i. Λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού: Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. Αρ. 20, παρα. 1, Αρ. 2 ΣΕΕ, Αρ. 3, παρα. 3 ΣΕΕ, Αρ. 8 ΣΛΕΕ, Αρ. 10 ΣΛΕΕ, Αρ. 19 ΣΛΕΕ Αρ. 157 ΣΛΕΕ, Οδηγία 76/207/ΕΟΚ Αρ. 2, παρα. 1, Οδηγία 2000/43/ΕΚ Αρ. 2β, Οδηγία 2000/78/ΕΚ Αρ. 2β, Οδηγία 2002/73/ΕΚ Αρ. 2.2 κοκ.*
- ii. Λόγω ιθαγένειας: Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. Αρ. 20, παρα. 2, Αρ. 8 ΣΛΕΕ, Αρ. 28 ΣΛΕΕ, Αρ. 110 ΣΛΕΕ, Αρ. 45 ΣΛΕΕ, Αρ. 49 ΣΛΕΕ, Αρ. 63 ΣΛΕΕ, Οδηγία 2004/38/ΕΚ, Καν. 1612/68 ΕΟΚ, Καν. 1408/71 ΕΟΚ κοκ.*

Στην παρούσα μελέτη θα επικεντρωθούμε στις διαστάσεις της αρχής αυτής που επιδρούν άμεσα ή έμμεσα στην ελευθερία κυκλοφορίας εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων και απορρέουν ως επί το πλείστον από την απαγόρευση διακρίσεων λόγω ιθαγένειας, πράγμα λογικό αφού ο πρωταρχικός

¹ Κραβαρίτου Γιώτα, «Η ίση μεταχείριση στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η απαγόρευση διακρίσεων», Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου, Τόμος 65, Τεύχος 6, σσ. 321-330, 15 Μαρτίου 2006, σ. 321

² Καλαβρός Γρηγόρης-Ευάγγελος, «Θεμελιώδη οικονομικά δικαιώματα στο Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο», Σειρά Β' Τετράδια Κοινοτικού Δικαίου, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1985, σ. 120

στόχος της Ε.Ε. με την καθιέρωση μιας ενιαίας εσωτερικής αγοράς ήταν ακριβώς η εξάλειψη φραγμών στην κυκλοφορία ανάλογα με το κράτος μέλος προέλευσης και η δημιουργία ενός ενιαίου χώρου κυκλοφορίας. Μάλιστα η διάκριση λόγω ιθαγενείας έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, δεδομένου ότι η «ευρωπαϊκή ιθαγένεια» που εισήχθη με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ αναδείχθηκε σταδιακά από μία συμβολική έκφραση σε αυτόνομη πηγή δικαιωμάτων για τους κατοίκους της Ε.Ε.³ και τα μέλη της οικογένειάς τους ενώ η Ε.Ε. κάνει πλέον χρήση του κριτηρίου της ιθαγένειας, προκειμένου να καθοριστεί το πεδίο εφαρμογής και το περιεχόμενο των διαφόρων εργαλείων της, ιδίως σε σχέση με τις ελευθερίες και τις κοινωνικές παροχές που απονέμει⁴.

4. Άρθρο 18 ΣΛΕΕ: Ο γενικός κανόνας περί απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας (lex generalis)

vi. Περιεχόμενο της αρχής και διάκρισή της από ην αρχή της ισότητας

Η αρχή των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας, όπως αυτή θεσπίζεται με το άρθρο 18 ΣΛΕΕ, αποτελεί βασική αρχή της Συνθήκης ήδη από την ίδρυση των Κοινοτήτων, όντας απαραίτητο συμπλήρωμα της ελευθερίας κυκλοφορίας. Ξεκίνησε ως έχουσα αποκλειστικά οικονομικό περιεχόμενο σύμφωνα και με το ρυθμιστικό εύρος των ιδρυτικών των Κοινοτήτων Συνθηκών και ακολουθώντας την εξέλιξή τους διευρύνθηκε. Η θεμελιώδης σημασία της αρχής αντικατοπτρίζεται πλήρως στη θέση που ο συντακτικός νομοθέτης πάντα την τοποθετούσε (άρθρο 6 ΣΕΟΚ ή άρθρο 12 ΣΕΚ).

Στο πρώτο εδάφιο του Αρ. 18 ΣΛΕΕ ορίζεται ρητά ότι απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας, με την επιφύλαξη της ύπαρξης ειδικότερων στις Συνθήκες διατάξεων (λχ. Αρ. 28 ΣΛΕΕ, Αρ. 110 ΣΛΕΕ, Αρ. 45 ΣΛΕΕ, Αρ. 49 ΣΛΕΕ, Αρ. 63 ΣΛΕΕ). Εκ τούτου του λόγου, έχει χαρακτηριστεί από το ΔΕΚ στη υπόθεση *Eberhard Haug-Andrion κατά Franfurter Versicherungs-AG* (Σκέψη 14)⁵ ως «γενική αρχή που εξειδικεύεται» και ενώ σε ορισμένες αποφάσεις⁶ έχει επισημανθεί το «άσκοπο» της αναφοράς στη διάταξη αυτή όταν υπάρχει ειδικότερη διάταξη, η ύπαρξή της επιτρέπει στο Δικαστήριο να την επικαλείται παράλληλα με τις ειδικότερες διατάξεις είτε για να προσδώσει έμφαση, είτε ως ερμηνευτικό εργαλείο. Από άλλες δε αποφάσεις, ενώ αναγνωρίζεται η αυτονομία της αρχής αυτής, συχνά αντιμετωπίζεται ως **ειδικότερη έκφανση της αρχής της ισότητας**, η οποία ως

³ Peter Van Elsuwege, "Shifting the Boundaries European Union Citizenship and the Scope of Application of EU Law, <http://www.kluwerlawonline.com/abstract.php?id=LEIE2011016>

⁴ Frans Pennings, Non-Discrimination on the Ground of Nationality in Social Security: What are the Consequences of the Accession of the EU to the ECHR?, *Utrecht Law Review*

⁵ ΔΕΚ, 13.12.1984, *Eberhard Haug-Andrion κατά Franfurter Versicherungs-AG*, 251/83

⁶ ΔΕΚ, 30.5.1989, Επιτροπή κατά Ελλάδος, 305/87, σκ. 12-13

γενικότερη αποτελεί θεμελιώδη αρχή του δικαίου της Ένωσης⁷. Ωστόσο, υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές μεταξύ των δύο εννοιών και γι' αυτό θα ήταν μεθοδολογικά λάθος να συγχέονται. Η αρχή της ισότητας επιτάσσει ίση μεταχείριση ομοίων και άνιση μεταχείριση ανόμοιων περιπτώσεων, η αρχή της μη διάκρισης (εδώ λόγω ιθαγένειας) αποκλείει απλώς ένα κριτήριο διαφοροποίησης, την ιθαγένεια, που γίνεται επομένως αθέμιτο. Ενώ όμως η Συνθήκη απαγορεύει τις διακρίσεις, το δευτερογενές δίκαιο μπορεί να προχωρήσει στην εφαρμογή της αρχής της ισότητας (λχ. Ίση μεταχείριση για όλους τους εργαζομένους).

vii. Ορισμός

Διάκριση υπάρχει όταν δύο ίδιες καταστάσεις τυγχάνουν διαφορετικής μεταχείρισης με αποτέλεσμα ο θιγόμενος να περιέρχεται σε μειονεκτική θέση ή να υφίσταται ζημία και η εν προκειμένω διάκριση να οφείλεται στο κριτήριο της ιθαγένειας⁸. Όσον αφορά τον προσδιορισμό του προσώπου με το οποίο θα γίνει η σύγκριση δεν είναι απαραίτητο να ευρίσκεται την ίδια χρονική στιγμή σε ανάλογη κατάσταση και να τυγχάνει ευνοϊκότερης μεταχείρισης. Μπορεί να έχει βρεθεί στο παρελθόν σε αυτή την κατάσταση και να είχε τύχει ευνοϊκότερης μεταχείρισης⁹ ή μπορεί να υπάρξει «υποθετική» σύγκριση, δηλαδή με πρόσωπο που θα ετύγχανε ευνοϊκότερης μεταχείρισης εάν ευρίσκετο στην κατάσταση αυτή¹⁰.

Το Δικαστήριο θέτει και άλλα κριτήρια που πρέπει να πληρούνται ώστε να διαπιστώνεται διάκριση κατά την έννοια του Αρ. 18 ΣΛΕΕ. Καταρχήν, η διάκριση θα πρέπει να είναι αποτέλεσμα ανθρώπινης ενέργειας ή παράλειψης και όχι φυσικού φαινομένου¹¹. Δεύτερον, πρέπει να οφείλεται σε πράξεις/παραλείψεις του κράτους μέλους και όχι σε διαφορετικές ρυθμίσεις μεταξύ διαφορετικών κρατών μελών¹² και τρίτον και σημαντικότερον πρέπει σε κάποιο βαθμό να έχει διασυννοριακό ενδιαφέρον και να μην αφορά αποκλειστικά εσωτερική κατάσταση ενός κράτους-μέλους¹³.

viii. Είδη διακρίσεων: Άμεση, Έμμεση και Αντίστροφη διάκριση

Απαγορευμένο κριτήριο διακρίσεων κατά το Αρ. 18 ΣΛΕΕ είναι αυτό της ιθαγένειας. Από τη διατύπωση όμως του άρθρου και από την ευρεία νομολογία του Δικαστηρίου, προκύπτει ότι δεν απαγορεύονται μόνο οι διακρίσεις που συνδέονται

⁷ ΔΕΚ, 16.10.1980 Hochtrass κατά Δικαστηρίου, 147/79, σκ. 7

⁸ Σκουλαρικής, στο «Συνθήκη ΕΕ και ΣΛΕΕ» κατ' άρθρον ερμηνεία, Χριστιανός Βασίλειος, Νομική Νομική Βιβλιοθήκη, Ιούλιος 2012, σ. 221

⁹ Γ. Αργυρός, «Ίση μεταχείριση στην απασχόληση και στο επάγγελμα», Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου, Τόμος 64, αριθ. Τεύχους 12, 15 Ιουνίου 2005, σ. 691

¹⁰ L. Waddihgton and M. Bell, "More equal than Others: Distinguishing the European Union Equality Directives", 2001, Vol. 38, European Law Review, σελ. 587, 592

¹¹ ΔΕΚ 18.5.1980, Procureur du Roi κατά Marc J.V.C. και λοιπών, 52/97, σκ. 20-22

¹² ΔΕΚ 28.6.1978, Kenny κατά Insurance Officer 1/78, σκ.18

¹³ ΔΕΚ 5.6.1997, C-64/96 και C-65/96, σκ. 23

με την ιθαγένεια, δηλαδή οι άμεσες, αλλά και αυτές που βασίζονται σε διαφορετικό κριτήριο, εισάγουν όμως, εκ του αποτελέσματος, διάκριση που συνδέεται με την ιθαγένεια (έμμεση διάκριση)¹⁴.

Άμεση διάκριση εντοπίζεται σε κάθε περίπτωση που επιφυλάσσεται δυσμενέστερη μεταχείριση σε αλλοδαπό σε σχέση με ημεδαπό¹⁵ ή που προϋποτίθεται η εμπλοκή ημεδαπού προκειμένου να αναγνωρίζονται δικαιώματα σε αλλοδαπό¹⁶.

Έμμεση ή συγκαλυμμένη διάκριση υφίσταται σε περίπτωση που εισάγεται διαφορετική αντιμετώπιση καταστάσεων λόγω κριτηρίου διαφορετικού κριτηρίου διαφορετικού καταρχήν από την ιθαγένεια, που όμως εκ του αποτελέσματος οδηγεί σε διάκριση ακριβώς λόγω της ιθαγένειας. Συχνά αυτό συμβαίνει όταν το κριτήριο είναι η μητρική γλώσσα, ο τόπος κατοικίας ή ο τόπος εγκατάστασης¹⁷. Στην περίπτωση αυτή διαφοροποιείται και το αποτέλεσμα της απαγόρευσης, καθώς σχετικοποιείται η απαγόρευση διακρίσεων λόγω ιθαγένειας και το Δικαστήριο δέχεται την δικαιολόγηση αυτών εφόσον: α. υπάρχει λόγος αντικειμενικός, β. η διάκριση να συνιστά μέτρο κατάλληλο και γ. να τηρείται η αρχή της αναλογικότητας¹⁸.

Το πρωτογενές και δευτερογενές δίκαιο της Ε.Ε., δηλαδή η προστασία που παρέχεται από τις Συνθήκες, τις Οδηγίες, τους Κανονισμούς αλλά και τις αποφάσεις του Δικαστηρίου απαγορεύουν την άμεση και την έμμεση διακριτική μεταχείριση. Όπως δε συχνά φαίνεται και από τις αποφάσεις του Δικαστηρίου, στην πραγματικότητα, το κοινοτικό δίκαιο απαγορεύει μόνο τις διακρίσεις σε βάρος πολιτών άλλων κρατών μελών και όχι σε βάρος των πολιτών του ίδιου κράτους¹⁹. Με άλλα λόγια, το φαινόμενο της **Αντίστροφης διάκρισης**, δηλαδή της διάκρισης εις όφελος του κοινοτικού αλλοδαπού και εις βάρος του ημεδαπού, δεν αντιμετωπίζεται ευθέως από τα κοινοτικά όργανα. Λόγος εμφάνισης του φαινομένου δεν είναι άλλος από τη συνύπαρξη των εθνικών δικαίων με την ενωσιακή έννομη τάξη και τον προστατευτισμό που τρέφει η Ε.Ε. προς τις θεμελιώδεις ελευθερίες και δικαιώματα που τόσο σθεναρά προστατεύει: Συχνά, οι κάτοικοι ενός κράτους μέλους, αδυνατούν να απολαύσουν την προστασία και τα

¹⁴ Σκουλίκης, στο «Συνθήκη ΕΕ και ΣΛΕΕ» κατ' άρθρον ερμηνεία, Χριστιανός Βασίλειος, Νομική Νομική Βιβλιοθήκη, Ιούλιος 2012, σ. 222

¹⁵ ΔΕΚ 26.9.1996, Data Delecta Aktiebolag και Ronny Forsberg κατά MSL Dynamics Ltd, C-43/95, σκ. 22, ΔΕΚ 6.6.2002, Land Hessen κατά G. Ricordi, C-360/00, σκ.34

¹⁶ ΔΕΚ 29.6.1999, Επιτροπή κατά Βελγίου, C-172/98, σκ. 14

¹⁷ ΔΕΚ 15.3.1994, Επιτροπή κατά Ισπανίας, C-45/93, σκ. 10, ΔΕΚ 19.3.2002, Επιτροπή κατά Ιταλίας, C-224/00, σκ. 29, Γ.-Ε-Φ. Καλαβρός-Θ.Γ. Γεωργόπουλος, «Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Ουσιαστικό Δίκαιο, Τόμος II, Νομική Βιβλιοθήκη, σ.52

¹⁸ ΔΕΚ 13.4.2010, Bressol κλπ. και Chaverot κλπ. Κατά Gouvernement de la Communauté française, C-73/08, σκ. 62-63.

¹⁹ Report 0337/2007 Manuela Angelli,

http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/cm/699/699070/699070el.pdf

ειδικά προνόμια τα οποία απολαμβάνουν οι κάτοικοι άλλων κρατών μελών οι οποίοι αποφασίζουν να ασκήσουν μία από τις προβλεπόμενες ελευθερίες στο κράτος των ημεδαπών κι έτσι εμπίπτουν στη σφαίρα προστασίας του ενωσιακού δικαίου²⁰. Το βασικό πρόβλημα είναι ότι το Δικαστήριο αδυνατεί να επιληφθεί αυτής λόγω απουσίας του διασυννοριακού στοιχείου. Δεν υπάρχει το νομικό πλαίσιο αντιμετώπισής του ούτε σε επίπεδο Ε.Ε. -αφού το ΔΕΚ αρνείται να το αναγνωρίσει ως πρόβλημα ενωσιακό - αλλά ούτε σε εθνικό, γεγονός που απασχολεί κυρίως υποθέσεις που ανάγονται στη ελεύθερη μετακίνηση προσώπων και των συγγενών τους.

Ενδεικτικά αναφέρουμε την **υπόθεση Aubertin**²¹ στην οποία το κράτος υπέβαλε τους υπηκόους του με ευρωπαϊκή ιθαγένεια σε καθεστώς ευμενέστερο από αυτό στο οποίο υπάγονται οι αμιγώς εσωτερικές περιπτώσεις των ημεδαπών. Ειδικότερα, οι ελευθέρως μετακινώντας κομμωτές δεν απαιτείτο να είναι κάτοχοι του ειδικού διπλώματος, το οποίο οι ημεδαποί κομμωτές ήταν υποχρεωμένοι να αποκτήσουν προκειμένου να εκμεταλλεύονται τη λειτουργία κομμωτηρίου. Διαμαρτυρόμενοι ενώπιον του Δικαστηρίου για την εμφανή εσωτερική διάκριση εις βάρος τους, δεν κατάφεραν να εξασφαλίσουν κάποια θεραπεία από το Δικαστήριο, αφού η όποια ενδεχόμενη υποβολή των αλλοδαπών κομμωτών στο ίδιο καθεστώς με αυτούς θα ανέγειρε εμπόδια στην άσκηση των δικαιωμάτων ελεύθερης μετακίνησης και εγκατάστασής τους.

Ομοίως, στην **αναφορά 0337/2007 της Manuela Angelli**²² η αναφέρουσα, αυτοδίδακτη φωτογράφος, επιθυμούσε να ασκήσει το εν λόγω επάγγελμα στην πατρίδα της, την Αυστρία. Όταν η αναφέρουσα υπέβαλε αίτηση για τη χορήγηση άδειας άσκησης επαγγέλματος, οι αρμόδιες αρχές την ενημέρωσαν ότι απαιτείτο, για τον σκοπό αυτόν, να υποβληθεί σε εξέταση επαγγελματικής επάρκειας η οποία, σύμφωνα με την αναφέρουσα, αντιστοιχεί σε εξέταση για την απόκτηση διπλώματος (maîtrise). Η αναφέρουσα απέτυχε στην εξέταση και οι καταγγελίες που υπέβαλε εν συνεχεία σε αρκετούς εθνικούς φορείς απορρίφθηκαν. Δεδομένου, όμως, ότι δεν απαιτείται από τους αλλοδαπούς φωτογράφους να υποβληθούν στη σχετική εξέταση επαγγελματικής επάρκειας, η αναφέρουσα αισθάνεται θύμα διακριτικής μεταχείρισης του αυστριακού κράτους σε βάρος των ίδιων των πολιτών του και, για τον λόγο αυτόν, ζητεί από το Κοινοβούλιο να επιληφθεί του θέματος. Η απάντηση της Επιτροπής δεν επέλυε το πρόβλημα. Συγκεκριμένα, απεφάνθη πως «αυτό το ζήτημα δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ευρωπαϊκής

²⁰ Βιλδιρίδης Αλέξανδρος, «Γενική Θεώρηση της Αντίστροφης (Εσωτερικής) Διακριτικής μεταχείρισης και του κανόνα αμιγώς εσωτερικών καταστάσεων», <http://entha.euc.ac.cy/index.php/entha/article/view/8>

²¹ ΔΕΚ C-29-35/94 Aubertin 1995

²² Report 0337/2007 Manuela Angelli,

http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/cm/699/699070/699070el.pdf

Ένωσης, καθώς το άρθρο 43 της Συνθήκης ΕΚ σχετικά με την ελευθερία εγκατάστασης και η οδηγία 1999/42/ΕΚ δεν εφαρμόζεται παρά μόνο σε διασυνοριακές καταστάσεις, πράγμα το οποίο δεν ισχύει στην προκειμένη περίπτωση. Η αντίστροφη διακριτική μεταχείριση αφορά μόνο το εθνικό δίκαιο».

Αντίθετα, ο χώρος της ελεύθερης μετακίνησης των αγαθών υπήρξε το πλαίσιο ενός του οποίου δόθηκε στο Δικαστήριο, για πρώτη φορά, η ευκαιρία αντιμετώπισης και ενεργής τοποθέτησης επί του ζητήματος της αντίστροφης διακριτικής μεταχείρισης. Το τελευταίο, κατάφερε, μετά από μια σειρά αποφάσεων να καταστείλει το υπό εξέταση φαινόμενο, δηλώνοντας μεταξύ των άλλων ότι η εφαρμογή του Δικαίου της Ε.Ε. δεν μπορεί και δεν πρέπει να περιορίζεται με μοναδικό κριτήριο τη συγκέντρωση του συνόλου των περιστάσεων μιας υπόθεσης στην επικράτεια ενός μόνο κράτους μέλους²³.

Εν κατακλείδει, η επίλυση του ζητήματος μόνο με δύο τρόπους θα μπορούσε δυνητικά να επιτευχθεί. Αφενός να αντιμετωπιστεί η αντίστροφη διάκριση ως εσωτερικό ζήτημα των κρατών μελών, περίπτωση που πιθανόν να δημιουργήσει περαιτέρω προβλήματα αφού η αντίστροφη διάκριση είναι ένα ζήτημα υπερεθνικής φύσης, αυτό της αλληλεπίδρασης του ενωσιακού με το εθνικό δίκαιο. Αφετέρου, να τεθεί σε λειτουργία η αρχή της ισότητας ως θεμελιώδης αρχή της Ένωσης προς καταστολή της διάκρισης. Αφού με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ όλοι πλέον έχουν την Ευρωπαϊκή Ιθαγένεια και όχι μόνο εκείνοι που ασκούν οικονομική δραστηριότητα, να διευρυνθεί το πεδίο εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου και στους ημεδαπούς πέρα από τους κοινοτικούς αλλοδαπούς ενός κράτους μέλους.

ix. Φορείς και Διαστολή εύρους εφαρμογής της διάταξης υπό το φως της ευρωπαϊκής ιθαγένειας – ΔΕΚ C-184/99

Το δικαίωμα για ίση μεταχείριση χωρίς διακρίσεις θεσπίζεται υπέρ όλων των υπηκόων των κρατών μελών, είτε πρόκειται για φυσικά, είτε για νομικά πρόσωπα, ενώ δεν αποτελεί πρόβλημα η ύπαρξη και δεύτερης ιθαγένειας τρίτου κράτους για ένα πρόσωπο, ούτε η διαμονή του εκτός του εδάφους της Ένωσης²⁴. Δεν απολαύουν βέβαια το δικαίωμα πρόσωπα που είναι υπήκοοι αποκλειστικά τρίτων κρατών, εφόσον δεν θεσπίζεται κάποια υποχρέωση ίσης μεταχείρισής τους από το ενωσιακό δίκαιο²⁵.

Το δικαίωμα αντιστοιχεί στην υποχρέωση των ασκούντων την σχετική εξουσία να εξασφαλίζουν ίση μεταχείριση, δηλαδή: η Ένωση δια των οργάνων της, ιδίως κατά τη θέσπιση παραγώγου δικαίου και τα κράτη μέλη δια των οργάνων τους ακόμη και στο πλαίσιο της διακριτικής τους ευχέρειας.

²³ ΔΕΚ C-321-324/94, σκ. 44, ΔΕΚ C-448/98 σκ.21-24

²⁴ ΔΕΚ 2.10.1997, C-122/96, σκ.15

²⁵ ΔΕΚ 5.6.1997C-64/96 και C95/96, σκ. 23-24

Αξιοσημείωτη είναι η διεύρυνση του εύρους εφαρμογής²⁶ του Άρθρου 18 ΣΛΕΕ υπό το φως της καθιέρωσης της ευρωπαϊκής ιθαγένειας με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, σε θέματα εκπαιδευτικής πολιτικής²⁷ (πχ. υπόθεση Bressol, όπου υπήρχε περιορισμός στον αριθμό των εισακτέων από άλλα κράτη μέλη σε ιατρικές σχολές²⁸), σε οποιοδήποτε θέμα που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου²⁹ και σε θέματα που αφορούν την ποινική διαδικασία όπως πχ. η δυνατότητα χρήσης ξένων γλωσσών³⁰). Το Δικαστήριο δε, στην υπόθεση **C-184/99** των 20.9.2001 στη σκέψη 31, τόνισε πως η ιδιότητα του πολίτη της ευρωπαϊκής ιθαγένειας μπορεί να αποτελέσει *«περαιτέρω όχημα για τη διεύρυνση ακόμη περισσότερο του πεδίου εφαρμογής της απαγόρευσης διακρίσεων λόγω ιθαγένειας»* και πως *«η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης τείνει να αποτελέσει τη θεμελιώδη ιδιότητα των υπηκόων κρατών μελών, η οποία εξασφαλίζει την ίδια νομική μεταχείριση σε όσους εξ αυτών βρίσκονται στην ίδια κατάσταση, ανεξάρτητα από την ιθαγένεια τους και υπό την επιφύλαξη των ρητά αναφερόμενων εξαιρέσεων»*. Αποκλίνοντας από δική του παλιά νομολογία, το Δικαστήριο έχε φτάσει στο σημείο να επεμβαίνει υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις ακόμη και στις σχέσεις ενός κράτους μέλους με τους δικούς του πολίτες, χωρίς ωστόσο να επεκτείνει την εφαρμογή της διάταξης σε αμιγώς εσωτερικές καταστάσεις ενός κράτους μέλους.

χ. Θέσπιση παραγώγου δικαίου

Τέλος, το δεύτερο εδάφιο του άρθρου 18 ΣΛΕΕ παρέχει εξουσιοδότηση για ανάληψη νομοθετικής δραστηριότητας, κατά τη συνήθη νομοθετική διαδικασία Συνθήκη του Άμστερνταμ). Βέβαια η διάταξη αυτή δεν έχε χρησιμοποιηθεί ευρέως, ιδίως λόγω του επικουρικού χαρακτήρα της, προσφέρεται ωστόσο ως βάση για την επέκταση της αρχής σε ιδιώτες ή για την επίκλησή της κατά την έκδοση πράξεων soft law όπως τα ψηφίσματα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου³¹.

5. Αρχή της μη διάκρισης στην ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων με έμφαση στην απαγόρευση επιβολής φορολογικών διακρίσεων

²⁶ Σκουλίκης, στο «Συνθήκη ΕΕ και ΣΛΕΕ» κατ' άρθρον ερμηνεία, Χριστιανός Βασιλείος, Νομική Νομική Βιβλιοθήκη, Ιούλιος 2012, σ. 223

²⁷ ΔΕΚ 13.12.1985 Gravier κατά Ville de Liege C-293/1985

²⁸ ΔΕΚ 13.4.2010, Bressol κλπ. και Chaverot κλπ. Κατά Gouvernement de la Communauté française, C-73/08, σκ. 62-82

²⁹ ΔΕΚ 27.10.1982 Morson κατά Staat de Nerderland, 35 και 3/82, σκ. 16, ΔΕΚ 20.3.1997, Hayes κατά Kronenberger GmbH, C-323/95, σκ. 17

³⁰ ΔΕΚ 24.11.1998, c-274/96, σκ. 17

³¹ Σκουλίκης, στο «Συνθήκη ΕΕ και ΣΛΕΕ» κατ' άρθρον ερμηνεία, Χριστιανός Βασιλείος, Νομική Νομική Βιβλιοθήκη, Ιούλιος 2012, σ. 224

Ένα από τα βασικά μέσα υλοποίησης της ενιαίας εσωτερικής αγοράς είναι η διασφάλιση της τελωνειακής ένωσης μεταξύ των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Σύμφωνα με το άρθρο 28 ΣΛΕΕ η τελωνειακή Ένωση, στην οποία θεμελιώνεται η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, προϋποθέτει αφενός μεν την κατάργηση των δασμών και των φορολογικών επιβαρύνσεων ισοδύναμου αποτελέσματος στις ενδοκοινοτικές εισαγωγές και εξαγωγές αγαθών και αφετέρου τη θέσπιση ενός ενιαίου δασμολογίου. Ταυτόχρονα, με τα άρθρα 34 και 35 ΣΛΕΕ απαγορεύονται οι ποσοτικοί περιορισμοί και μέτρα ισοδύναμου αποτελέσματος στις εισαγωγές και εξαγωγές³². **Όλο αυτό το προστατευτικό πλέγμα διατάξεων, η διατύπωσή τους και η ευρεία ερμηνεία των εννοιών τους από το Δικαστήριο είναι αποτέλεσμα της αρχής της μη διάκρισης** ώστε να εξασφαλίζεται επί της ουσίας η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, ο πυλώνας των κοινοτικών ελευθεριών. Επομένως, με τη θέση σε εφαρμογή όλων αυτών των μέσων υλοποίησης της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων δεν τέθηκε, τουλάχιστον άμεσα, ποτέ ζήτημα διακρίσεων, και όποια διακριτική μεταχείριση γινόταν αντιληπτή αντιμετωπιζόταν μέσω των προαναφερθέντων διατάξεων, την απαγόρευση των κρατικών ενισχύσεων κ.α.

Ο χώρος που ξεκάθαρα η απαγόρευση διακρίσεων έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο είναι το φορολογικό κοινοτικό δίκαιο. Για όσο χρόνο η Ευρωπαϊκή Κοινότητα αποτελεί τελωνειακή μόνο και όχι φορολογική Ένωση, η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων που εξασφαλίζεται με την κατάργηση δασμών και ποσοτικών περιορισμών, μπορεί να εξουδετερωθεί με την επιβολή εσωτερικών φόρων που διακρίνουν εις βάρος των εισαγόμενων ή εις όφελος των εξαγόμενων προϊόντων. Ο κίνδυνος αυτός θα εκλείψει μόνο αν εναρμονιστούν οι έμμεσοι φόροι των κρατών μελών.³³ Όμως ένα από τα μεγαλύτερα αγκάθια στην πραγματοποίηση των σκοπών των Ευρωπαϊκών Συνθηκών αποτελούσε ανέκαθεν προσήλωση των κρατών μελών στη φορολογική τους κυριαρχία, ενός από τα τελευταία προπύργια της διατήρησης της εθνικής τους κυριαρχίας. Τα άρθρα 110-113 ΣΛΕΕ αποτελούν μια προσπάθεια αντιμετώπισης της ύπαρξης διαφορετικών φορολογικών συστημάτων με γνώμονα τη μη διάκριση και τελικό σκοπό την επίτευξη της απόλυτης φορολογικής ουδετερότητας. Η λογική του εν λόγω μηχανισμού δομείται ως εξής:

Σύμφωνα με το εδάφιο α' του άρθρου 110 ΣΛΕΕ *«κανένα κράτος μέλος δεν επιβάλλει άμεσα ή έμμεσα στα προϊόντα άλλων κρατών μελών εσωτερικούς φόρους οποιασδήποτε φύσεως, ανώτερους από εκείνους που επιβαρύνουν άμεσα ή έμμεσα τα ομοειδή εθνικά προϊόντα»*. **Η παρεμπόδιση στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων μετατοπίζεται από τα σύνορα στο εσωτερικό του κράτους³⁴** και γι'

³² Καρύδης, στη «Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές σπουδές», Τόμος Β', Οικονομική ολοκλήρωση και πολιτικές, Γ. Δημόπουλος, Ν. Μπαλτάς, Ι. Χασσίδ, σ.86

³³ Π.Δ. Δαγτόγλου, «Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο II-Ουσιαστικό Δίκαιο», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 1998, σ. 128

³⁴ Γ.-Ε.-Φ. Καλαβρός-Θ.Γ. Γεωργόπουλος, «Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Ουσιαστικό Δίκαιο, Τόμος II, Νομική Βιβλιοθήκη, σ.38

αυτό η διάταξη τέθηκε άμεσα σε εφαρμογή, πριν ακόμη από την πραγμάτωση της τελωνειακής Ένωσης. Ελέγχεται λοιπόν αν η φορολογία που βαρύνει τα εισαγόμενα προϊόντα είναι ανώτερη από αυτή που ισχύει άμεσα ή έμμεσα για τα εθνικά. Η ανάλυση αυτή δεν αρκείται σε μια απλή σύγκριση του ποσοστού φορολόγησης. Κατά τη νομολογία του ΔΕΚ υπάρχουν διάφοροι μέθοδοι πρόκλησης διακρίσεων.

α. Επιβολή σε βάρος των εισαγόμενων προϊόντων υψηλότερου συντελεστή φόρου: Αποτελεί τη συνηθέστερη μέθοδο πρόκλησης διακρίσεων. Κλασικό παράδειγμα τέτοιας δυσμενούς φορολογικής μεταχείρισης παρατηρήθηκε σε πολλά κράτη μέλη κατά την επιβολή διαφορετικών φόρων κατανάλωσης επί των εισαγόμενων σε αυτά κοινοτικών αυτοκινήτων. Σύμφωνα με τη νομολογία³⁵ που διαμορφώθηκε από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και έπειτα, ορισμένα κράτη μέλη που εφαρμόζουν μια προοδευτική κλίμακα φόρων κατανάλωσης επί των αυτοκινήτων βάσει του κυβισμού ή της υποδύναμής τους, παραβιάζουν τις διατάξεις του άρ. 110 παρ. 1 ΣΛΕΕ στο μέτρο που η προοδευτικότητα της κλίμακας αυτής διακόπτεται μετά από ένα σημείο και αυξάνεται απότομα η φορολογία, με αποτέλεσμα οι υψηλοί συντελεστές της φορολογικής κλίμακας να επιβαρύνουν *de facto* μόνο τα εισαγόμενα -μεγάλου κυβισμού- αυτοκίνητα και οι χαμηλοί συντελεστές να πλήττουν κυρίως τα χαμηλού κυβισμού και εθνικής παραγωγής αυτοκίνητα. Ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις που η εφαρμογή από ένα κράτος μέλος διαφορετικών φορολογικών συντελεστών για τα εγχώρια και τα προερχόμενα από άλλα κράτη μέλη προϊόντα δεν οδηγεί απαραίτητα σε βαρύτερη φορολογία των τελευταίων. Στην **υπόθεση 132/88, Επιτροπή κατά Ελλάδα**, το Δικαστήριο δέχτηκε ότι οι φορολογικοί συντελεστές στη χώρα μας, οι οποίοι αυξάνονταν απότομα μετά τα όρια των 1200 κ.εκ. και κυρίως των 1800 κ.εκ. επιβαρύνοντας σε ποσοστό άνω του 50% -σε σχέση με τα εγχώρια μικρού κυβισμού- τα αυτοκίνητα υψηλού κυβισμού που αποκλειστικά εισάγονταν στην Ελλάδα, δεν παραβιάζουν το πρώην άρ. 95 ΣυνθΕΚ και ανταποκρίνονται στην ελληνική κοινωνική πραγματικότητα. Ειδικότερα, δέχτηκε ότι τα αυτοκίνητα μέχρι 1200 κ.εκ. αγοράζονται από τις χαμηλού εισοδήματος κοινωνικές τάξεις, τα αυτοκίνητα ανάμεσα σε 1201 και 1800 κ.εκ. από τα μεσαία κοινωνικά στρώματα, ενώ τα (πολυτελή) αυτοκίνητα άνω των 1800 κ.εκ. αγοράζονται από τα ανώτερα εισοδηματικά κλιμάκια, και συνεπώς η επιβολή διαφορετικών φορολογικών συντελεστών δικαιολογείται αντικειμενικώς.

β. Ακόμη και αν ο φορολογικός συντελεστής είναι ίδιος τόσο για τα εγχώρια όσο και για τα εισαγόμενα προϊόντα είναι δυνατή η πρόκληση φορολογικής διάκρισης σε βάρος των τελευταίων, διότι η επίπτωση ενός συγκεκριμένου φόρου εξαρτάται και από τη **φορολογική βάση** στην οποία επιβάλλεται. Πράγματι, αν η βάση επιβολής των φόρων κατανάλωσης στα προερχόμενα από άλλα κράτη μέλη προϊόντα είναι

³⁵ ΔΕΚ απόφ. 17.9.1987, υπόθ. 433/85, *Jacques Feldain*, και ΔΕΚ απόφ. 9.5.1985, υπόθ. 112/84, *Humblot*

μεγαλύτερη από την αντίστοιχη φορολογική βάση που εφαρμόζεται εθνικά προϊόντα, τότε προκύπτει βαρύτερη φορολογική επιβάρυνση των εισαγόμενων. Τη νομολογιακή γραμμή προς αυτή την κατεύθυνση χάραξε το ΔΕΚ με τις **αποφάσεις Schul I**³⁶ και **II**³⁷ που αφορούν στην εισαγωγή από ιδιώτη προϊόντων που αγοράστηκαν σε άλλο κράτος μέλος από άλλον επίσης ιδιώτη, όπου επιτεύχθηκε η αντιμετώπιση του φαινομένου της διπλής φορολογίας που θα εκδηλωνόταν στο κράτος εισαγωγής του προϊόντος, αν στη βάση επιβολής των φόρων περιλαμβανόταν και ο φόρος κατανάλωσης του κράτους εξαγωγής. Το Δικαστήριο ορθά αποφάνθηκε στην πρώτη απόφαση ότι, στο μέτρο που στο εισαγόμενο προϊόν -είτε είναι καινούριο είτε μεταχειρισμένο- εφαρμόζεται ήδη ένας μη επιστρεφόμενος φόρος κατά την εξαγωγή, ένας νέος κατά την εισαγωγή φόρος αποτελεί πράγματι μια επιπλέον επιβάρυνση των εισαγόμενων προϊόντων, τα οποία φορολογούνται με αυτό τον τρόπο περισσότερο από τα ομοειδή εθνικά προϊόντα. Επιπροσθέτως, στη δεύτερη απόφαση διευκρίνισε μεταξύ άλλων πώς καθορίζεται η φορολογική βάση.

γ. **Ο τρόπος είσπραξης των φόρων** επί των εισαγόμενων προϊόντων μπορεί να προκαλέσει φορολογικές διακρίσεις σε βάρος τους, στις περιπτώσεις που διαφέρει από τον τρόπο είσπραξης των φόρων που επιβάλλονται στα ομοειδή εγχώρια προϊόντα. Σε αυτούς συγκαταλέγονται ο καθορισμός διαφορετικής προθεσμίας και τρόπων καταβολής των φόρων³⁸, καθώς και ο διαφορετικός προορισμός των εσόδων από τους συγκεκριμένους φόρους. Ως παράδειγμα της κατηγορίας αυτής, παραθέτουμε την υπόθεση **Cucchi κατά Avez**³⁹ όπου αναφέρεται ο ειδικός προορισμός των εσόδων από τους φόρους κατανάλωσης, οι οποίοι εισπράττονταν καταρχήν με όμοιο και ισοδύναμο τρόπο τόσο στα εισαγόμενα όσο και στα εθνικά προϊόντα, όμως στη συνέχεια δεν εισέρεαν στους κρατικούς προϋπολογισμούς αλλά σε διάφορους οργανισμούς που σκόπευαν στη βελτίωση της παραγωγής των εγχώριων, κυρίως γεωργικών και κτηνοτροφικών, προϊόντων. Με τον τρόπο αυτό, η φορολογική επιβάρυνση -μερικά ή ολικά- επιστρέφεται στην εγχώρια παραγωγή και συνεπώς τα συγκεκριμένα προϊόντα τυγχάνουν ευμενέστερης φορολογικής μεταχείρισης σε σχέση με τα εισαγόμενα.

δ. Τελευταία αλλά όχι λιγότερη σημαντική μέθοδος πρόκλησης φορολογικών διακρίσεων στα πλαίσια του άρ. 110 παρ. 1 ΣΛΕΕ αποτελεί **η επιβολή αυστηρότερων κυρώσεων για φορολογικές παραβάσεις** που λαμβάνουν χώρα κατά την εισαγωγή των προϊόντων από εκείνες που διαπράττονται κατά τις εσωτερικές συναλλαγές⁴⁰. Το Δικαστήριο έκρινε στην υπόθεση **Rainer Drexl**⁴¹ ότι η

³⁶ ΔΕΚ απόφ. 5.5.1982, C-15/81, *Gaston Schul*

³⁷ ΔΕΚ απόφ. 21.5.1985, C-47/84, *Gaston Schul*

³⁸ ΔΕΚ απόφ. 27.2.1980, C-55/79, *Επιτροπή κατά Ιρλανδίας*

³⁹ ΔΕΚ απόφ. 25.5.1977, C-77/76, *Cucchi κατά Avez*

⁴⁰ ΔΕΚ απόφ. 3.10.1985, C-249/84, *Profant*

⁴¹ ΔΕΚ απόφ. 25.2.1988, C-299/86, *Rainer Drexl*

ανωτέρω συστηματική εφαρμογή της ποινικής νομοθεσίας με την επιβολή των κυρώσεων που προβλέπονται για τους δασμούς σε κάθε περίπτωση φοροδιαφυγής του ΦΠΑ κατά την εισαγωγή, όταν η αποφυγή της καταβολής ΦΠΑ για εσωτερικές συναλλαγές τιμωρείται λιγότερο αυστηρά, σημαίνει ότι αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στη διάβαση των ενδοκοινοτικών συνόρων, πράγμα που είναι ασυμβίβαστο με την κοινή αγορά. Ως δυσανάλογη κρίθηκε η κύρωση της ποινής φυλάκισης και της κατάσχεσης εμπορεύματος στην περίπτωση των εισαγωγών, τη στιγμή που δεν υπάρχει αντίστοιχη πρόβλεψη για τις παραβάσεις διατάξεων περί ΦΠΑ κατά τις συναλλαγές στο εσωτερικό της χώρας.

Κρίσιμο στοιχείο για την άσκηση του συγκεκριμένου ελέγχου αποτελεί ο **ομοειδής χαρακτήρας** των συγκρινόμενων προϊόντων, χωρίς όμως να απαιτείται απόλυτη ταυτότητα μεταξύ τους. Προκειμένου να αποσαφηνιστεί ο όρος ομοειδής χαρακτήρας των προϊόντων, η νομολογία στηρίζεται στις αντίστοιχες τελωνειακές και εθνικές διοικητικές ταξινομήσεις, στα τεχνικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα των υπό σύγκριση προϊόντων αλλά και σε υποκειμενικά στοιχεία, όπως η αντίληψη του μέσου καταναλωτή⁴². Πιο πρόσφατα, το ΔΕΚ βασίζεται στο «δεσπόζον κριτήριο», δηλαδή μια σύνθεση αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων που αποτελούν κριτήρια αναλογίας και συγκρισιμότητας κατά τη χρήση των προϊόντων. Έτσι, το Δικαστήριο δέχεται ότι το ούζο είναι «ομοειδές» προς άλλα αλκοολούχα ποτά, έχοντας βέβαια σημειώσει ότι η διαφορετική του φορολογική μεταχείριση είναι συνειδητή προκειμένου να παγιωθούν καταναλωτικά πρότυπα και ως εκ τούτου να στηριχτεί η εγχώρια παραγωγή⁴³. Αν αυτός ο ομοειδής χαρακτήρας δεν υφίσταται, αυτό δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι η απαγόρευση του άρθρου 110 ΣΛΕΕ δεν εφαρμόζεται.

Το **εδάφιο β'** επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής εγκαταλείποντας το στοιχείο της σύγκρισης των ομοειδών προϊόντων και εστιάζοντας στο ζήτημα του αποτελέσματος της άσκησης φορολογικής αρμοδιότητας από το κράτος μέλος. Ειδικότερα, αν από τη φορολογική μεταχείριση προκύπτει φαινόμενο προστατευτισμού για συγκεκριμένα προϊόντα, τότε ο μηχανισμός απαγόρευσης του άρθρου 110 τίθεται σε εφαρμογή. Προκειμένου να στοιχειοθετηθεί προστατευτισμός θα πρέπει τα υπό εξέταση προϊόντα να βρίσκονται σε **σχέση ανταγωνισμού** «έστω και μερική, έμμεση ή ενδεχόμενη»⁴⁴. Για να αποφανθεί το Δικαστήριο επί της υπάρξεως τέτοιας σχέσης, επικεντρώνεται στη δυνατότητα υποκατάστασης ενός προϊόντος από το άλλο («**substitutability**»).

⁴² Παπαγιαννίδης στην «Ερμηνεία κατ' άρθρον της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας», Τόμος III, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 2006, σ.52

⁴³ ΔΕΚ C-230/89, Επιτροπή κατά Ελλάδος, σκ. 14

⁴⁴ ΔΕΚ 8 Απριλίου 2008, Επιτροπή κατά Σουηδίας, C-167/05, σκ. 41

Το ΔΕΚ εφάρμοσε την απαγόρευση του έμμεσου φορολογικού προστατευτισμού σε περιπτώσεις διαφορετικής μεταχείρισης ενός ευρύτατου φάσματος προϊόντων. Για παράδειγμα, στην υπόθεση *Fink–Frucht*⁴⁵ αρχικά δέχτηκε ότι το Βέλγιο φορολογώντας βαρύτερα το κυρίως εισαγόμενο κρασί σε σχέση με την ως επί το πλείστον εγχωρίως παραγόμενη μπίρα, παραβιάζει την προκείμενη διάταξη, επειδή αφενός η μπίρα και το κρασί θεωρούνται ανταγωνιστικά επιτραπέζια ποτά ως υποκατάστατα μεταξύ τους και αφετέρου, διότι με τη φορολογία αυτή, προστατεύεται η εθνική παραγωγή ζύθου σε βάρος του εισαγόμενου κρασιού από άλλα κράτη μέλη, όπως η Ιταλία και η Γαλλία. Σε μεταγενέστερη απόφασή του έκρινε ότι ανταγωνιστικά προϊόντα προς τη μπίρα είναι μόνο τα συνήθη επιτραπέζια κρασιά, δηλαδή τα ευρείας κατανάλωσης φθηνά κρασιά που εμφανίζουν αρκετές ομοιότητες με την μπίρα από την άποψη της εναλλακτικής επιλογής των καταναλωτών⁴⁶.

Εξάλλου, σε μια άλλη σχετική απόφασή⁴⁷ του το Δικαστήριο θεώρησε ότι η Ιταλία παρέβη τις υποχρεώσεις της που απορρέουν από το άρ. 110 παρ. 2 ΣΛΕΕ, διότι φορολόγησε βαρύτερα τις εισαγόμενες από άλλα κράτη μέλη μπανάνες σε σχέση με τα εγχώρια φρούτα, όπως μήλα και αχλάδια, τη στιγμή που τα εν λόγω προϊόντα -αν και έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και ικανοποιούν διαφορετικές ανάγκες των καταναλωτών- βρίσκονται εν μέρει σε ανταγωνιστική σχέση μεταξύ τους.

Συμπερασματικά, με το άρθρο 110 ΣΛΕΕ **δεν θίγεται η φορολογική κυριαρχία των κρατών μελών που έχουν την εξουσία καθορισμού του συστήματος φορολόγησής τους αλλά καταδικάζεται η διαφορετική φορολογική μεταχείριση των προϊόντων ανάλογα με την προέλευσή τους**. Αξίζει να σημειωθεί πως κατά τον Δαγτόγλου⁴⁸, και την κρίση του ΔΕΚ στις υποθέσεις *Larsen*⁴⁹ και *Van der Hulst*⁵⁰ υπάρχει περιθώριο εφαρμογής της διάταξης σε περίπτωση αντίστροφης διάκρισης, αντίθετα με τη γραμματική ερμηνεία της διάταξης που μόνο σε περιπτώσεις εισαγωγής προϊόντων εφαρμόζεται η διάταξη ότι. Συγκεκριμένα, τονίζει ότι «*παρά την απουσία ρητής πρόβλεψης, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι η εν λόγω απαγόρευση ισχύει και για την περίπτωση διακριτικής φορολογικής μεταχείρισης σε βάρος εθνικών προϊόντων προς εξαγωγή σε άλλο κράτος μέλος*».

6. Αρχή της μη διάκρισης στην ελεύθερη κυκλοφορία εργαζομένων

⁴⁵ ΔΕΚ απόφ. 4.4.1968, C-27/67, *Fink–Frucht*

⁴⁶ ΔΕΚ απόφ. 9.7.1987, C-356/85, *Επιτροπή κατά Βελγίου*

⁴⁷ ΔΕΚ απόφ. 7.5.1987, C-193/85, *Cooperativa Co-frutta*

⁴⁸ Π.Δ. Δαγτόγλου, «Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Δίκαιο II-Ουσιαστικό Δίκαιο», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 1998, σ. 137

⁴⁹ ΔΕΚ απόφ. 29.6.1978, C-142/77, *Larsen*

⁵⁰ ΔΕΚ απόφ. 23.1.1975, C-51/74, *van der Hulst*

Η αρχή απαγόρευσης διακρίσεων έχει διαδραματίσει καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση του περιεχομένου της ελευθερίας κυκλοφορίας εργαζομένων, όπως αυτή κατοχυρώνεται στα αρ. 45 επ. ΣΛΕΕ. Υπενθυμίζουμε ότι η έννοια του «εργαζομένου» είναι έννοια κοινοτική και υποδηλώνει τον απασχολούμενο σε μισθωτή εργασία που προσφέρει πραγματικά και ουσιαστικά τις υπηρεσίες του υπό τη διεύθυνση άλλου, λαμβάνοντας αμοιβή. Η Συνθήκη επιχειρεί να υλοποιήσει την ελευθερία κυκλοφορίας κινούμενη σε τρία επίπεδα⁵¹:

3. Απαριθμώντας τα βασικά δικαιώματα των εργαζομένων
4. Με πράξεις παραγώγου δικαίου που αποσαφηνίζουν και εμπλουτίζουν ο περιεχόμενό τους
5. **Εξαγγέλοντας ως θεμέλιο της ελεύθερης κυκλοφορίας την αρχή της μη διάκρισης λόγω ιθαγένειας στο αρ. 45 παρά. 2 ΣΛΕΕ.** Πράγματι, ως εξειδίκευση του αρ. 18 ΣΛΕΕ, η παράγραφος 2 ορίζει ότι: *«η ελεύθερη κυκλοφορία εργαζομένων συνεπάγεται την κατάργηση κάθε διακρίσεως λόγω ιθαγένειας μεταξύ των εργαζομένων των κρατών μελών, όσον αφορά την απασχόληση, την αμοιβή και άλλους όρους εργασίας».*

Η παράγραφος 2 του εξεταζόμενου άρθρου λοιπόν προσδιορίζει την έννοια της «ελεύθερης κυκλοφορίας» ως «κατάργηση κάθε διάκρισης λόγω ιθαγένειας», πράγμα που σημαίνει ότι τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να θέτουν περιορισμούς όσον αφορά την απασχόληση και γενικά τους όρους εργασίας, εννοείται όμως ότι οι περιορισμοί αυτοί θα αφορούν και τους ημεδαπούς. Κατ' άλλη θετική διατύπωση, κάθε κράτος μέλος οφείλει να απονέμει στους υπηκόους των λοιπών κρατών μελών τα ίδια δικαιώματα που παραχωρεί στους υπηκόους του⁵². Η ερμηνεία του όρου «άλλοι όροι εργασίας» από το ΔΕΚ έγινε κατά τρόπο αρκούντως ευρύ, ώστε να περιλαμβάνει οποιοδήποτε δικαίωμα που συνάπτεται έστω και εμμέσως με την εργασιακή σύμβαση (πχ. ακόμα και διακρίσεις σε θέματα προσλήψεων από δημόσιους οργανισμούς⁵³ και τα συνδικαλιστικά δικαιώματα⁵⁴).

Ενδεικτικά αναφέρονται τα εξής νομολογιακά παραδείγματα που κρίθηκαν διακρίσεις λόγω ιθαγένειας αντίθετες στο αρ. 45 παρά. 2, ακόμη και συγκαλυμμένων διακρίσεων που βρίσκονται εντός του πεδίου εφαρμογής του άρθρου:

Στην υπόθεση **Casagrande 1974** κρίθηκε ότι ο αποκλεισμός παιδιού Ιταλού εργαζόμενου στη Γερμανία από εκπαιδευτικό βοήθημα που προβλεπόταν για

⁵¹ Γ.-Ε-Φ. Καλαβρός-Θ.Γ. Γεωργόπουλος, «Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Ουσιαστικό Δίκαιο, Τόμος II, Νομική Βιβλιοθήκη, σ.51

⁵² Γκουλούσης στο «Ερμηνεία κατ' άρθρον της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας», Τόμος II, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 2004, σ. 239

⁵³ ΔΕΚ 23.2.1994, C-419.92, υποθ. Scholz

⁵⁴ ΔΕΚ 04.07.1991, C-213/90 υποθ. ASTI

τους μαθητές του Δήμου του Μονάχου, με την αιτιολογία ότι το ευεργέτημα αυτό προοριζόταν μόνο για τους υπηκόους της χώρας υποδοχής συνιστά απαγορευμένη άμεση διάκριση. Συνέχισε το Δικαστήριο τονίζοντας ότι «δεν αρκεί η κατοχύρωση της ελευθερίας αλλά και η διαμόρφωση ίσων όρων για την απόλαυσή της».

Στο πεδίο των έμμεσων διακρίσεων παρατηρείται ότι συχνά γίνονται διακρίσεις που ενώ δεν διαφοροποιούν με βάση την ιθαγένεια, καταλήγουν *de facto* στο ίδιο αποτέλεσμα. Κριτήρια που συχνά έχουν χρησιμοποιηθεί είναι η προηγούμενη υπηρεσία στο ημεδαπό δημόσιο ως απαίτηση πρόσληψης σε μια θέση, η απαίτηση κατοικίας ή διαμονής στην εθνική επικράτεια ως προϋπόθεση για επιδόματα τοκετού ή μητρότητας κλπ.

Παρόμοιο χαρακτήρα με τις συγκαλυμμένες διακρίσεις έχουν και οι περιορισμοί που αν και εφαρμόζονται αδιακρίτως σε αλλοδαπούς και ημεδαπούς, τελικά εμποδίζουν ή αποτρέπουν τον πολίτη ενός κράτους μέλους να εγκαταλείψει την χώρα προέλευσης εμποδίζοντας ή κάνοντας λιγότερο ελκυστική την ελευθερία κυκλοφορίας των εργαζομένων. Απόφαση σταθμό αποτελεί η υπόθεση **Bosman**⁵⁵. Ο Bosman ήταν ποδοσφαιριστής στην ομάδα της Λιέγης που το συμβόλαιό του έληξε και ήθελε να μετεγγραφεί σε γαλλική ομάδα καθώς η ομάδα της Λιέγης του πρότεινε ουσιαστικά χαμηλότερο μισθό. Η RFC Λιέγης και η βελγική ποδοσφαιρική ομοσπονδία έθετε εμπόδια στη μετεγγραφή. Το Δικαστήριο έκρινε ότι –όπως και στις ρήτρες εθνικότητας- οι κανόνες μετεγγραφής αν και δεν αποτελούν άμεσες διακρίσεις λόγω εθνικότητας αποτελούν πρόσκομμα στην ελεύθερη κυκλοφορία του ποδοσφαιριστή, προερχόμενο από τη χώρα προέλευσης.

Ο δεύτερος σημαντικός ρόλος της αρχής είναι η επίδρασή της στη διαμόρφωση του περιεχομένου του παραγώγου δικαίου σε σχέση με τα δικαιώματα των εργαζομένων και σταδιακά, μέσα, μέσα από το τελευταίο, η αρχή της μη διάκρισης εξελίσσεται σε αρχή ίσης μεταχείρισης όλων των εργαζομένων πολιτών της Ένωσης⁵⁶. Ο **Κανονισμός 1612/68** εκδόθηκε κατ' εφαρμογήν της αρχής αυτής και καθιερώνει περαιτέρω ευρύτερη απαγόρευση διακρίσεων, ορίζοντας ότι ο εργαζόμενος υπήκοος κράτους μέλους απολαύει των ίδιων κοινωνικών και φορολογικών πλεονεκτημάτων που απονέμονται στον ημεδαπό (Αρ. 7, παρά. 2) ενώ επεκτείνει την απαγόρευση διακρίσεων σε θέματα απολύσεων, επαγγελματικής επανένταξης, επαγγελματικής εκπαίδευσης και εργασιακής κατοικίας (Αρ.7 και 9) και απαγγέλει αυτοδίκαιη ακυρότητα ιδιωτικών συμφωνητικών αντίθετων σε αυτόν. Σε ανάλογο πνεύμα, ο

⁵⁵ ΔΕΚ 15.12.1995, C-415/93, υποθ. Bosman, σκ. 98-103

⁵⁶ Γ.-Ε.-Φ. Καλαβρός-Θ.Γ. Γεωργόπουλος, «Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Ουσιαστικό Δίκαιο, Τόμος II, Νομική Βιβλιοθήκη, σ.52

Κανονισμός 1408/71, βασισμένος στην αρχή, διαμορφώνει την αρχή ίσης κοινωνικοασφαλιστικής μεταχείρισης ημεδαπών και αλλοδαπών υπηκόων (Άρ. 3).

6. Αρχή της μη διάκρισης στην ελευθερία εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών

Ως ελευθερία εγκατάστασης ορίζεται αρνητικά, στα Άρ. 49 επ. ΣΛΕΕ η απαγόρευση περιορισμών εκ μέρους των εθνικών αρχών και αφορά τόσο φυσικά όσο και νομικά πρόσωπα που εγκαθίστανται κυρίως ή δευτερευόντως, σε άλλο κράτος μέλος της Ένωσης. Η δε ελευθερία παροχής υπηρεσιών κατά τα αρ. 56 επ. ΣΛΕΕ είναι η ευχέρεια ενός νομικού ή φυσικού προσώπου που είναι εγκατεστημένο σε έδαφος κράτους μέλους της Ε.Ε. να παράσχει υπηρεσίες σε νομικά ή φυσικά πρόσωπα που είναι εγκατεστημένα σε έδαφος άλλου κράτους. Η αρχή της μη διάκρισης επηρεάζει και εδώ το περιεχόμενο της ελευθερίας εγκατάστασης όπως και της ελευθερίας παροχής υπηρεσιών που συνίσταται όχι μόνο στην απαγόρευση των διακρίσεων που βασίζονται άμεσα στο κριτήριο της ιθαγένειας αλλά και στην απαγόρευση έμμεσων διακρίσεων. Αξίζει να σημειωθεί προς αποφυγή παρερμηνειών πως η απλή παρεμπόδιση της άσκησης της ελεύθερης εγκατάστασης χωρίς απαραίτητα την ύπαρξη του στοιχείου της διάκρισης αντίκειται προς την συγκεκριμένη ελευθερία και όχι στην αρχή της μη διάκρισης⁵⁷.

Σύμφωνα με τη νομολογία, η διάκριση ή παρεμπόδιση δύναται να αφορά σε ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων συμπεριλαμβανομένης της διακριτικής φορολογικής μεταχείρισης στον τομέα της άμεσης φορολογίας, η οποία αποτρέπει τους ενδιαφερόμενους από το να εγκατασταθούν στο συγκεκριμένο κράτος μέλος⁵⁸. Εξάλλου δύναται να γίνει επίκληση της ελευθερίας εγκατάστασης έναντι όχι μόνο έναντι του κράτους προορισμού αλλά και έναντι του κράτους προέλευσης, εφόσον παρεμποδίζει την αλλαγή εγκατάστασης για πρόσωπα που είναι εγκατεστημένα επί του εδάφους του (αντίστροφη διάκριση). Σε αυτό το σημείο νομολογία σταθμός ήταν η υπόθεση **de Lasteyrie du Saillant**⁵⁹ του 2002. Μία γαλλική διάταξη προέβλεπε την άμεση υπαγωγή των φορολογουμένων που προτίθενται να μεταφέρουν εκτός Γαλλίας τη φορολογική τους κατοικία σε φόρο επί των υπεραξιών των εταιρικών δικαιωμάτων (μετοχών κλπ.) που δεν έχουν ακόμη πραγματοποιηθεί (λανθάνουσες υπεραξίες) και που δεν θα φορολογούνταν αν οι εν λόγω φορολογούμενοι εξακολουθούσαν να κατοικούν στη Γαλλία. Ο Lasteyrie μετοίκησε από τη Γαλλία στο Βέλγιο και κατά την ημερομηνία αναχώρησής του κατείχε τίτλους εταιρίας εγκατεστημένης στη Γαλλία των οποίων η τρέχουσα αξία ήταν ανώτερη της αγοράς τους, με αποτέλεσμα ο Lasteyrie να υπαχθεί σε φόρο

⁵⁷ ΔΕΚ 11.03. 2004, de Lasteyrie du Saillant, υποθ. C-9/02

⁵⁸ ΔΕΚ 28.01.1986, Επιτροπή κατά Γαλλίας, υποθ. C-270/83

⁵⁹ ΔΕΚ 11.03. 2004, de Lasteyrie du Saillant, υποθ. C-9/02

υπεραξιών. Το Δικαστήριο έκρινε ότι ο φορολογούμενος, στο πλαίσιο άσκησης του δικαιώματος ελευθερίας εγκατάστασης που επιθυμεί να μεταφέρει εκτός γαλλικού εδάφους την κατοικία του, υπόκειται σε δυσμενή διάκριση σε σχέση με αυτόν που εξακολουθεί να ζει στη Γαλλία, διότι υποχρεούται εκ του γεγονότος και μόνο της μεταφοράς της κατοικίας του, σε φόρο επί εισοδήματος που δεν έχει πράγματι ακόμη αποκτηθεί και δεν έχει στην κατοχή του, πράγμα που δεν θα φορολογείτο αν έμενε στην γαλλική επικράτεια. Συνεπώς, πρόκειται για απαγορευμένη διάκριση αφ' ής στιγμής είναι σε θέση να επηρεάσει αποτρεπτικά τον φορολογούμενο να ασκήσει την ελευθερία εγκατάστασης. Η αντίστροφη διάκριση και η καινοτομία της απόφασης αυτής έγκειται στο ότι ο Lasteyrie μπορεί να επικαλεστεί την ελευθερία του αυτή όχι μόνο έναντι του κράτους προορισμού αλλά και έναντι του κράτους προέλευσης.

Παρόμοιο σκεπτικό του Δικαστηρίου εντοπίζουμε και στο πλαίσιο της ελευθερίας παροχής υπηρεσιών, με την απαγόρευση διακρίσεων πάσης φύσεως σε βάρος της.

Χαρακτηριστική είναι η υπόθεση **Επιτροπής κατά Ιταλίας του 1989**⁶⁰. Στην Ιταλία υπήρχαν διατάξεις που είχαν ως σκοπό να δώσουν τη δυνατότητα συνάψεως σύμβασης με το Ιταλικό Δημόσιο για την εγκατάσταση συστημάτων πληροφορικής για λογαριασμό της Δημόσιας Διοίκησης, μόνο στις Εταιρείες που ελέγχονται κατά πλειοψηφία ή πλήρως, άμεσα ή έμμεσα από το Δημόσιο Τομέα. Οι επίδικο νόμοι, μολονότι εφαρμόζονταν αδιακρίτως στις ιταλικές επιχειρήσεις και σε επιχειρήσεις άλλων κρατών, εισάγουν έμμεση διάκριση και συνιστούν εμπόδιο στην ελευθερία εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών διότι ευνοούν τις ιταλικές εταιρείες καθώς δεν υπήρχαν τη δεδομένη στιγμή εταιρείες άλλων κρατών μελών, στον τομέα πληροφορικής, με κεφάλαιο που να ανήκει κατά πλειοψηφία ή πλήρως στον ιταλικό δημόσιο τομέα.

Τέλος, και εδώ, η αρχή της μη διάκρισης επηρέασε τη διαμόρφωση παραγώγου δικαίου και συγκεκριμένα την Οδηγία 2006/123 περί απελευθέρωσης υπηρεσιών, στο άρθ. 20 της οποίας γίνεται λόγος για απαγόρευση των διακρίσεων.

7. Η αρχή της μη διάκρισης στην ελευθερία κίνησης κεφαλαίων και πληρωμών

Σύμφωνα με τα άρθρα 63-66 ΣΛΕΕ, απαγορεύονται οποιοιδήποτε περιορισμοί στην διακίνηση κεφαλαίων και πληρωμών. Το περιεχόμενο της ελευθερίας είναι και εδώ επηρεασμένο από την αρχή της μη διάκρισης έτσι ώστε η υποχρέωση απελευθέρωσης είναι πλήρως αποσυνδεδεμένη από την προέλευση του κεφαλαίου, την κατοικία, τη διαμονή ή την ιθαγένεια των συναλλασσόμενων. Η απαγόρευση των περιορισμών έχει καθολικό χαρακτήρα και δεν περιορίζεται σε

⁶⁰ ΔΕΚ 5.12.1989, Επιτροπή κατά Ιταλίας

περιπτώσεις άμεσων μόνο περιορισμών συναλλαγματικής φύσης (όπως η απαγόρευση εξαγωγής ημεδαπών τραπεζογραμματίων χωρίς προηγούμενη άδεια) αλλά ιδιαίτερη βαρύτητα δίδεται στους περιορισμούς έμμεσου χαρακτήρα, ήτοι νομοθετικά, διοικητικά ή άλλα μέτρα που δεν αποσκοπούν ευθέως στον περιορισμό της διασυνοριακής μεταφοράς χρημάτων αλλά επιφέρουν έμμεσες επιπτώσεις στις συναλλαγές αυτές. Ως «έμμεσο περιορισμοί» χαρακτηρίζονται από το ΔΕΚ ως επί το πλείστον, τα μέτρα που εισάγουν απροκάλυπτα ή συγκαλυμμένα δυσμενείς διακρίσεις κατοίκων αλλοδαπής.

Χαρακτηριστική στο σημείο αυτό είναι η **υπόθεση Sandoz**⁶¹. Στις 20 Ιανουαρίου 1995, η Sandoz συνήψε με την εταιρία Sandoz Management Services SA, που εδρεύει στις Βρυξέλλες, σύμβαση δανείου ύψους 220 εκατομμυρίων αυστριακών σελινιών (ATS). Σχετικά με το δάνειο αυτό δεν καταρτίστηκε έγγραφο, πλην όμως η Sandoz το καταχώρισε στα λογιστικά της βιβλία. 13 Στις 18 Δεκεμβρίου 1995, η Finanzlandesdirektion für Wien, Niederösterreich und Burgenland αξίωσε από τη Sandoz την καταβολή, βάσει μιας αντικαθιστώσας τον έγγραφο τύπο καταχώρισεως (Ersatzbeurkundung), τέλους χαρτοσήμου που αντιπροσώπευε το 0,8 % του ποσού του δανείου, σύμφωνα με το άρθρο 33 TP 8, παράγραφος 4, πρώτη φράση, του GebG. 14 Στο πλαίσιο της προσφυγής που άσκησε κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων, η Sandoz υποστηρίζει, μεταξύ άλλων, ότι η εν λόγω διάταξη συνιστά εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων μεταξύ δανειολήπτη που κατοικεί στην ημεδαπή και δανειστή που είναι εγκατεστημένος σε άλλο κράτος μέλος και ότι είναι ικανή να αποτρέψει τον εν λόγω δανειολήπτη από το να ζητήσει δάνειο από τον δανειστή αυτόν. Πράγματι, όπως κρίθηκε, Μια τέτοια νομοθεσία, που ενέχει δυσμενή διάκριση ανάλογα με τον τόπο συνάψεως του δανείου, μπορεί να αποτρέπει τους κατοίκους από τη σύναψη δανείων με πρόσωπα εγκατεστημένα σε άλλα κράτη μέλη και συνιστά, επομένως, περιορισμό των κινήσεων κεφαλαίων. Η νομοθεσία αυτή δεν μπορεί να δικαιολογηθεί ούτε από την ανάγκη διασφάλισης της ίσης φορολογικής μεταχειρίσεως των κατοίκων, δεδομένου ότι η διάκριση μεταξύ των κατοίκων αντιβαίνει προς τον σκοπό αυτό, ούτε από τον σκοπό που έγκειται στην αποτροπή της διαπράξεως απατών από τους δανειολήπτες κατοίκους. Συνεπώς η υποχρέωση απελευθέρωσης κεφαλαίων και πληρωμών ισχύει αδιακρίτως για νομοθετικά ή διοικητικά μέτρα τα οποία εφαρμόζονται αδιακρίτως σε ημεδαπούς και αλλοδαπούς και διέπουν συναλλαγές εσωτερικού ή διασυνοριακού χαρακτήρα.

Συμπεράσματα

- Η αρχή της μη διάκρισης εμφανίζεται ως γενική αρχή (*lex generalis*) στο Άρθρο 18 ΣΛΕΕ

⁶¹ Υπόθεση C-439/97 Sandoz GmbH κατά Finanzlandesdirektion für Wien, Niederösterreich und Burgenland

- Ειδικότερες εκφάνσεις της αρχής εμφανίζονται σε κάθε επιμέρους ελευθερία (κυκλοφορίας εμπορευμάτων –ως φορολογική ισότητα, προσώπων, εγκατάστασης, υπηρεσιών, κεφαλαίων και πληρωμών) στα άρθρα 28,110, 45,49,63 της ΣΛΕΕ
- Η αρχή έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του περιεχομένου των ελευθεριών, κυρίως με τη θέσπιση παραγώγου δικαίου, κατά την εξουσιοδότηση του Άρθρου 18 εδ. β' ΣΛΕΕ. **Δεν αρκεί μόνο η κατοχύρωση μόνο των ελευθεριών αλλά και η άσκησή τους επί ίσοις όροις.**
- Συνιστά συχνά εξαίρεση των περιορισμών της ελεύθερης κυκλοφορίας αποκτώντας έτσι και οριοθετικό χαρακτήρα (βλ. ενδεικτικά άρθρα 36 παρά. 2, 52 παρά.1 και 65 παρά. 3)
- Ενώ η άμεση και έμμεση διάκριση απαγορεύονται από τις Συνθήκες, δε υπάρχει ευθεία αντιμετώπιση από το ενωσιακό δίκαιο και το ΔΕΚ της αντίστροφης διάκρισης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Καλαβρός Γρηγόρης-Ευάγγελος, «Θεμελιώδη οικονομικά δικαιώματα στο Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο», Σειρά Β' Τετράδια Κοινοτικού Δικαίου, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1985
- Κραβαρίτου Γιώτα, «Η ίση μεταχείριση στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η απαγόρευση διακρίσεων», Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου, Τόμος 65, Τεύχος 6, σσ. 321-330, 15 Μαρτίου 2006
- Χριστιανός Βασίλειος «Συνθήκη ΕΕ και ΣΛΕΕ» κατ' άρθρον ερμηνεία, Νομική Βιβλιοθήκη, Ιούλιος 2012
- Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσα από τη νομολογία, Κουσκουνά Μεταξία Ι., Παπαδοπούλου Ρεβέκκα-Εμμανουέλα, Περάκης Μανώλης, Χριστιανός Βασίλειος Α., Εκδόσεις Σάκκουλα 2011
- Γ. Αργυρός, «Ίση μεταχείριση στην απασχόληση και στο επάγγελμα», Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου, Τόμος 64, αριθ. Τεύχους 12, 15 Ιουνίου 2005, σσ. 689-697
- L. Waddihgton and M. Bell, "More equal than Others: Distinguishing the European Union Equality Directives", 2001, Vol. 38, European Law Review
- Frans Pennings, Non-Discrimination on the Ground of Nationality in Social Security: What are the Consequences of the Accession of the EU to the ECHR?, Utrecht Law Review
- Report 0/337 Manuela Angelli, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/cm/699/699070/699070el.pdf
- Βιλδιρίδης Αλέξανδρος, «Γενική Θεώρηση της Αντίστροφης (Εσωτερικής) Διακριτικής μεταχείρισης και του κανόνα αμιγώς εσωτερικών καταστάσεων», <http://entha.euc.ac.cy/index.php/entha/article/view/8>
- Peter Van Elsuuwege, "Shifting the Boundaries European Union Citizenship and the Scope of Application of EU Law, <http://www.kluwerlawonline.com/abstract.php?id=LEIE2011016>
- Γ. Δημόπουλος, Ν. Μπαλτάς, Ι. Χασσίδ, «Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές σπουδές», Τόμος Β', Οικονομική ολοκλήρωση και πολιτικές, Ι. Σιδέρης
- Π.Δ. Δαγτόγλου, «Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο ΙΙ-Ουσιαστικό Δίκαιο», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 1998

- Γ.-Ε-Φ. Καλαβρός-Θ.Γ. Γεωργόπουλος, «Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Ουσιαστικό Δίκαιο, Τόμος II, Νομική Βιβλιοθήκη
- «Ερμηνεία κατ' άρθρον της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας», Τόμος III, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 2006
- «Ερμηνεία κατ' άρθρον της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας», Τόμος II, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 2004
- Δημήτρης Χ. Πατσίκας, «Η απαγόρευση των φορολογικών διακρίσεων κατά την επιβολή εσωτερικών φόρων βάσει του άρθρου 110 ΣΛΕΕ», 15/11/2012, <https://dimitrispatsikas.wordpress.com/2012/11/15/forologikes-diakriseis/>